

Příspěvek ke stanovení bezpečné mocnosti nadloží při protlačování ve zvodněném horninovém prostředí

Josef Aldorf¹ a Hynek Lahuta¹

A contribution to the determination of the safe overburden thickness at the pipe jacking in a watery soil environment

The article deals with the question of setting up the safe thickness of an overburden for pipe jacking in the watery soil environment.

Key words: tunnelling, thrusting, effect by uplift pressure.

Úvod

Protlačování ocelových nebo betonových trub (štol) ve zvodněném prostředí v blízkosti povrchu, případně pod dnem vodoteče, přináší s sebou řadu problémů, souvisejících s působením vztlačových sil na protlačovanou konstrukci. Spolehlivý návrh minimální mocnosti nadloží je dosud prováděn empiricky nebo poloempiricky, s využitím jednoduchých geotechnických modelů. Autoři příspěvku se problémem zabývali v širším kontextu procesu porušování nadloží protlačované konstrukce s využitím numerického modelování pomocí metody konečných prvků (MKP) a získané výsledky, uváděné v další části příspěvku, dávají možnost srovnání obou přístupů.

Zjednodušený geotechnický model vlivů vztlaku na protlačovanou konstrukci

Zjednodušený geotechnický přístup, vycházející z predikce vzniku smykových ploch porušení v nadloží protlačované konstrukce, je znázorněn na obr. č. 1. Předpokládá se existence svislých ploch porušení, přičemž obecně platí nerovnice

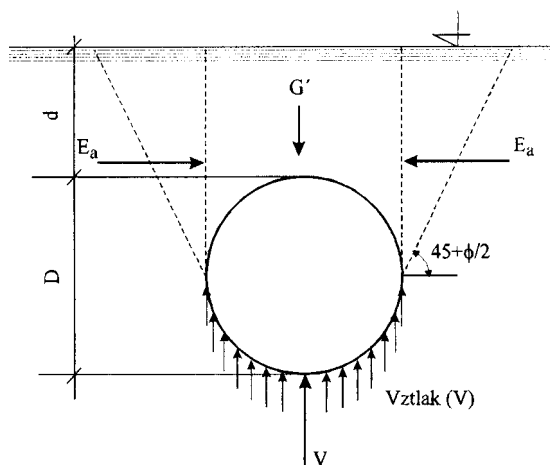
$$V < G' + G_k + P \quad (1)$$

G' - tíha zeminového nadloží nad protlačovanou rourou (s uvažováním vlivu vztlaku na objemovou tíhu zeminy),

G_k - tíha konstrukce

P - pevnost na plochách předpokládaného porušení

V - vztlačová síla na konstrukci

Obr.1. Zjednodušený geotechnický přístup v nadloží protlačované konstrukce.

Zanedbáme-li vliv vlastní tíhy konstrukce (platí především pro tenkostěnné ocelové roury), můžeme vztah (1) (na straně bezpečnosti), formulovat pro základní geotechnické skupiny zemín (nesoudržné, soudržné) rovnicemi:

¹ Prof. Ing. Jozef Aldorf, DrSc. a Ing. Dr. Hynek Lahuta, FAST - Katedra geotechniky a podzemního stavitelství VŠB-TU Ostrava (Recenzovali: Prof. Ing. Jozef Hatala, CSc. a Prof. Ing. Félix Sekula, DrSc. Revidovaná verzia doručená 27.10.1997)

→ nesoudržné zeminy

$$V \leq 2 \cdot E_a \cdot \operatorname{tg} \varphi + D \cdot d \cdot \gamma_{su}$$

d - mocnost nadloží, D - průměr roury, γ_w - objemová tíha vody, E_a - aktivní zemní tlak, γ_{su} - objemová tíha zeminy pod vodou.

$$E_a = \frac{1}{2} \gamma_{su} \cdot d^2 \cdot \operatorname{tg}^2(45 - \varphi / 2)$$

$$V = \frac{\pi D^2}{4} \cdot \gamma_w$$

Po úpravě s aplikací součinitele spolehlivosti γ_{mp}

$$d \geq \frac{D \left[\sqrt{1 + \frac{F \cdot \pi \cdot \gamma_w}{\gamma_{su}}} - 1 \right]}{2F} \cdot \gamma_{mp} \quad (2)$$

$$F = \operatorname{tg}^2(45 - \varphi / 2) \cdot \operatorname{tg} \varphi$$

→ soudržné zeminy (pro $\varphi \rightarrow 0$)

$$V \leq 2 \cdot d \cdot c_u + D \cdot d \cdot \gamma_{su}$$

c_u - soudržnost zeminy (totální)

Po úpravě a zavedení součinitele spolehlivosti

$$d \geq \frac{\pi \cdot D^2 \cdot \gamma_w}{8c_u + 4D \cdot \gamma_{su}} \cdot \gamma_{mj} \quad (3)$$

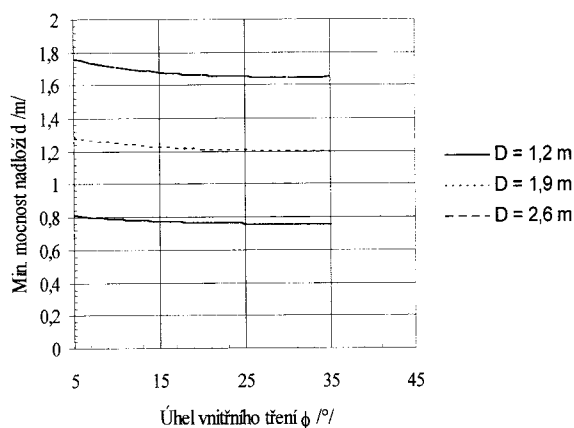
Velikost součinitelů spolehlivosti je možno přijmout ve velikosti

$$\gamma_{mp} = 1,3 - 1,5$$

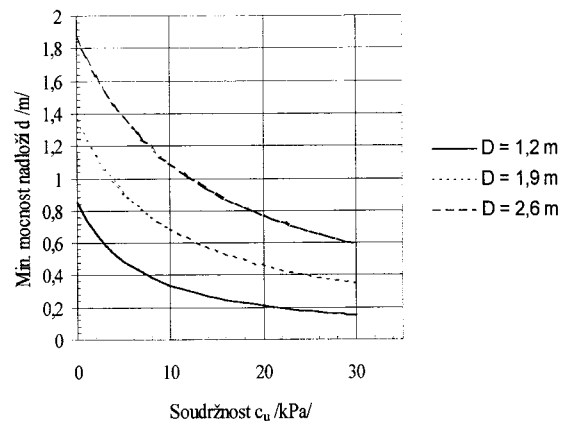
$$\gamma_{mj} = 1,5 - 2$$

s ohledem na spolehlivost stanovení jednotlivých složek pevnosti zeminy.

Grafy závislosti (2) a (3) jsou uvedeny na obr. č. 2 a 3 pro hodnoty $\gamma_{mp} = \gamma_{mj} = 1$.

Obr.2. Závislost' d/φ pro nesoudržné zeminy.

Obr.3. Závislost' d/c pro jílovité zeminy.

Numerické modelování problému

Analýza napěťodeformačního stavu zemín v nadloží protlačování konstrukce při působení sil vztlaku vody byla realizována na modelech MKP pro průměry trub $D = 1,2; 1,9$ a $2,6$ m a pro různé poměry d/D . S ohledem na složité stavy vznikající při přetváření zemín nad mezí plasticity, na spolehlivost získaných údajů a praktickou nemožnost formulace kritérií pro stanovení „přípustného“ rozsahu oblastí plastického přetváření nebo porušení nadloží, byla přijata kritéria spolehlivosti ve tvaru:

$$\sigma_z^{(p)} \leq 0 \text{ - pro nesoudržné zeminy} \quad (4)$$

$$\sigma_3^{(p)} \leq \sigma_t \text{ - pro soudržné zeminy} \quad (5)$$

kde

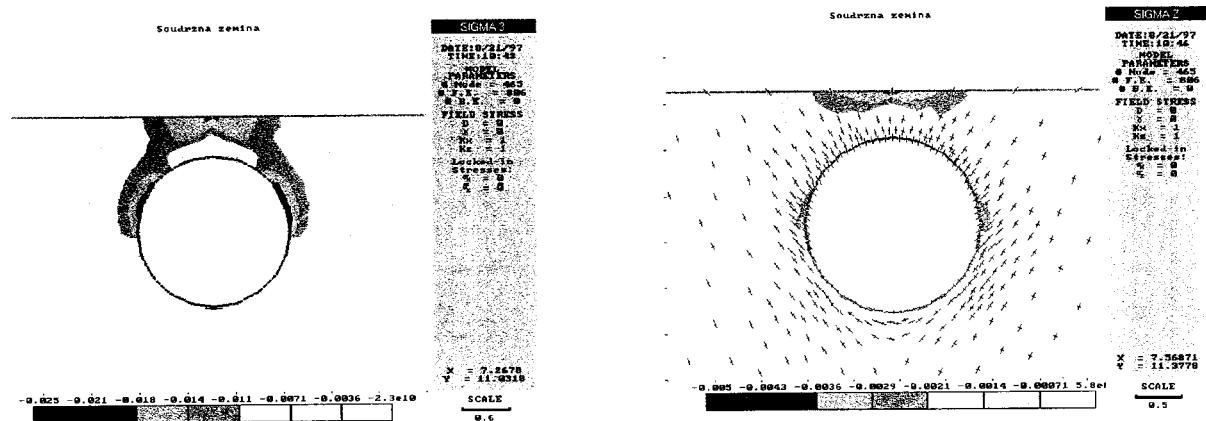
$\sigma_z^{(p)}$ - svislá složka napětí vznikající na povrchu nadložní vrstvy zeminy v důsledku působení vztlaku na protlačovanou troubu (znaménko - představuje tlak),

$\sigma_3^{(p)}$ - velikost hlavního σ_3 působícího na povrchu nadložní vrstvy zeminy vznikající v důsledku působení

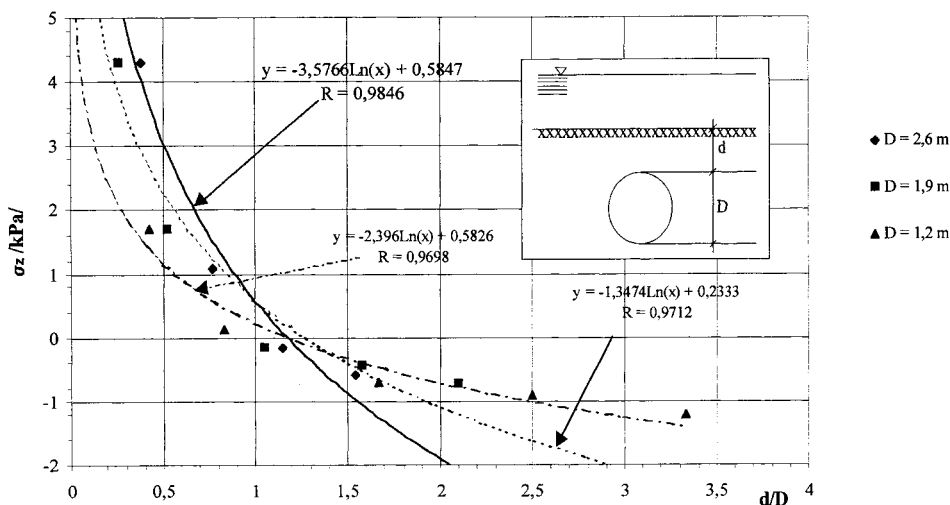
vztlaku na protlačovanou troubu,

σ_t - tahová pevnost zeminy ($\sigma_t \cong 2c$).

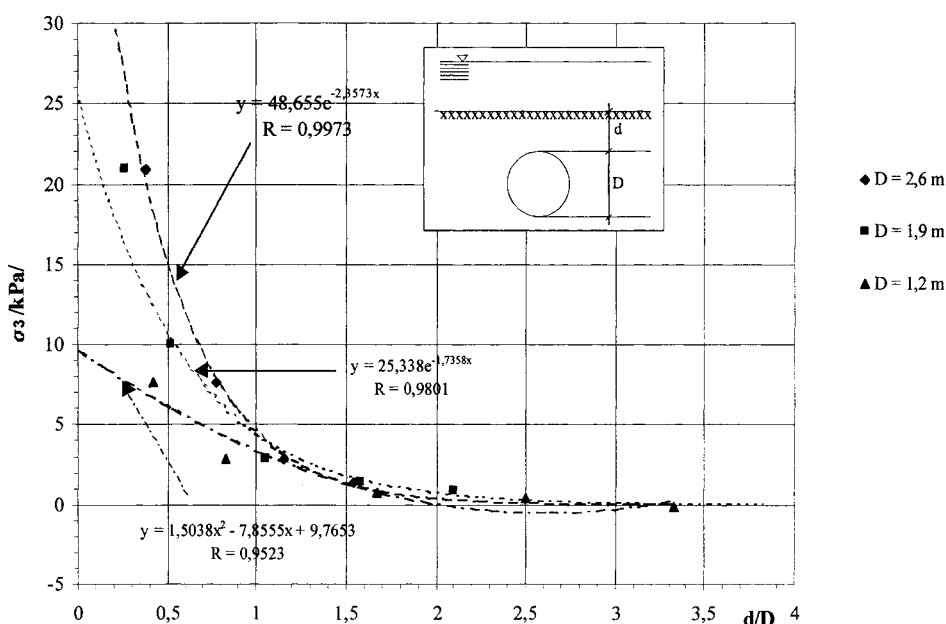
Podmínky (4) a (5), které musí být splněny, představují kritérium počínajícího porušování zeminy na povrchu. Vznik tahového porušení na povrchu (překročení pevnosti zeminy v tahu), nebo vznik „vznosu“ zeminy, může totiž vést k nekontrolovatelnému procesu porušování nadloží nad protlačovanou konstrukcí v oblasti odpovídající přibližně předpokladům zjednodušeného řešení (obr. 4).

Obr.4. Vznik tahového porušení, nebo vznik „vznosu“ zeminy.

Obr.5. Závislost mezi velikostí σ_z na povrchu nadložní vrstvy a poměrem d/D při protlačování ve zvodňelém zeminovém prostředí.

Obr.6. Závislost mezi velikostí σ_3 na povrchu nadložní vrstvy a poměrem d/D při protlačování ve zvodňelém zeminovém prostředí.

Součinitel spolehlivosti je pro tyto případy možno přijmout ve velikosti $\gamma_m = 1,1 - 1,3$ podle velikosti I_d a I_c (indexu hutnosti zeminy, číslo konzistence), přičemž pro vyšší hutnost nesoudržných zemin a konzistenci jílovitých zemin velikost γ_m klesá.

Závěry

Zobecníme-li dosažené výsledky řešení, můžeme vyslovit tyto závěry:

- bez ohledu na velikost součinitelů spolehlivosti je stanovení potřebné mocnosti nadloží z výsledků numerického modelování na bezpečnější straně (dává vyšší míru spolehlivosti),
- v případě nesoudržných zemin, pro analyzovaný rozsah velikostí konstrukcí (průměr 1,2 – 2,6 m), leží spolehlivá mocnost nadloží v intervalu $d \geq (1,2 \div 2,6) D \cdot \gamma_m$. Aplikujeme-li součinitel spolehlivosti γ_{mp} u téže skupiny zemin a zjednodušeného řešení, je přiblížení výsledků obou metod inženýrsky únosné. Z hlediska pravděpodobného snadnějšího vzniku efektu vnosu zeminy, doporučujeme použití uvedeného vztahu se zohledněním vlivu hutnosti zeminy (I_d),
- u soudržných zemin, jejichž tahová pevnost σ_t není menší než 5 kPa ($c_u =$ cca 2,5 kPa) leží interval spolehlivé mocnosti nadloží v rozmezí $d \geq (0,7 \div 1,0) D \cdot \gamma_m$, tedy bezpečná mocnost nadloží je menší. Pro stanovení tahové pevnosti $\sigma_t \cong 2c_u$ se doporučuje aplikovat součinitel spolehlivosti $\gamma_{mc} = 2$. Pak:

$$\sigma_t \cong \frac{2 \cdot c_u}{\gamma_{mc}} \cong c_u$$

Velikost γ_m má vazbu na číslo konzistence zeminy, obecně však, s ohledem na jeho proměnlivost s hloubkou, bude γ_m u soudržných zemin vyšší než u zemin nesoudržných ($\gamma_m \rightarrow 1,3$). V úvahu lze vzít i vliv hloubky rozbředlých (rozměklých) zemin na povrchu území. Tyto otázky jsou mnohem složitější než u nesoudržných zemin a musí být posuzovány individuálně na základě podrobného IG průzkumu.

Literatura

- Derski, W., Izbicki, R., Kisiel, I. & Mroz, Z.: Rock and Soil Mechanics. PWN Warszawa 1988.
 Szechy, K.: The Art of Tunnelling. Akadémiai Kiadó, Budapest 1973.
 Šimek, J., Jesenák, J., Eichler, J. & Vaniček, I.: Mechanika zemin. SNTL Praha 1990.

Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového úkolu č. 103/96/0755 za podpory Grantové agentury ČR.